

COVID-19 pandemija ir gimstamumas: ko tikėtis ateityje?¹

AUŠRA MASLAUSKAITĖ

Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedra, Jonavos g. 66, 44191 Kaunas, Lietuva

El. paštas ausra.maslauskaite@vdu.lt

Straipsnyje aptariamas COVID-19 pandemijos ir gimstamumo ryšys. Remiantis istorinės demografijos tyrimais pristatoma, kaip ankstesnės pandemijos veikė gimstamumą. Aptariami potencialūs post-COVID-19 periodo gimstamumo raidos veiksniai. Empirinėje dalyje remiantis demografinė statistika analizuojami gimstamumo rodikliai Lietuvoje, pristatomi apklausos rezultatai apie vaikų susilaukimo lūkesčius COVID-19 kontekste. Tikėtina, kad trumpalaikėje perspektyvoje gimstamumas bus neigiamai paveiktas pandemijos, o atsigavimas priklausys nuo to, kokią įtaką pandemija turės lyčių padėčiai, ekonominiam atsigavimui, socialiniam pasitikėjimui visuomenėje.

Raktažodžiai: gimstamumas, COVID-19 pandemija, gyventojų politika, Lietuva

ĮVADAS

Neigiami demografiniai COVID-19 pandemijos padariniai dažniausiai aptariami vertinant mirtingumą. Gimstamumui beveik neskiriama dėmesio, nors ilgalaikėje perspektyvoje gyventojų skaičius, amžiaus struktūros, visuomenės senėjimas bus reikšmingai paveikti gimstamumo pandeminiu ir ypač postpandeminiu periodais. Klausimas dėl gimstamumo ypač aktualus tokioms šalims kaip Lietuva, kurių demografinė būklė nebuvo optimistinė jau tris dešimtmečius (Stankūnienė, Baublytė 2016).

Prasidėjus COVID-19 pandemijai pasirodė svarstymų apie galimą „kūdikių sprogingą“ (*baby boom*). Viltasi, kad karantino sąlygomis daug laiko kartu praleidžiančios poros susilauks daugiau vaikų. Manyta, kad apribotų laisvalaikio galimybių akivaizdoje bus sparčiau realizuoti sprendimai gimdyti. Šių lūkesčių pagrįstumui patikrinti pakankamai duomenų dar nėra, o ir pandemija dar nėra praeitis. Vis dėlto jau šiandien aktualu įvertinti pirmuosius demografinius signalus, pažvelgti į istoriškai ankstesnes pandemijas ir jų įtaką gimstamumui, svarstyti apie postpandeminiam gimstamumui įtaką turėsiančius veiksnus.

Straipsnyje remiantis mokslinės literatūros analize siekiama atkleisti demografinius ir socialinius mechanizmus, kurie turės įtakos postpandeminio gimstamumo raidai, o remiantis demografinės statistikos ir sociologinės apklausos duomenimis aptarti pandemijos poveikio

¹ Straipsnis parengtas įgyvendinant projektą „Šeimos, nelygybės ir demografiniai procesai“, finansuojamą iš Europos socialinio fondo lėšų (projekto Nr. DOTSUT – 09.3.3-LMT-K-712-01-0020) pagal dotacijos sutartį su Lietuvos mokslo taryba (LMT).

gimstamumui žymes. Empirinėje straipsnio dalyje remiamasi reprezentatyvios sociologinės apklausos „Šeimų ir nelygybių tyrimas“ antrosios bangos, kuri atlikta 2021 m. liepos–rugpjūčio mėn., duomenimis². Apklausos imtis – 1 000 1985–1989 m. kohortos respondentų. Taikant aprašomosios statistinės analizės metodus, pristatomi ketinimų susilaukti vaikų vertinimai.

PANDEMIJOS, STICHIJOS IR GIMSTAMUMAS: PRAEITIES PAMOKOS

Mirtingumą didinantys įvykiai – epidemijos, stichinės gamtos nelaimės lemia gimstamumo mažėjimą, kuris pasireiškia praėjus maždaug devyniems mėnesiams po šių įvykių (Stone 2020). Dėl krizinių įvykių išaugusio mirtingumo ir mažėjančio gimstamumo ryšys pirmą kartą empiriškai nustatytas dar XIX a. pab. (Aassve et al. 2020). Vėliau jis patvirtintas skirtingų šalių, laikotarpių ir epideminių ar stichinių nelaimių atvejais. Pavyzdžiui, 1918–1919 m. ispaniškojo gripo pandemijos atveju (Chandra et al. 2018), Zika epidemijos Brazilijoje (Marleteo et al. 2020), uraganų JAV, karščio bangų Prancūzijoje (Stone 2020). Kritiniam įvykiui pasibaigus gimstamumas atsigauja. Po ispaniškojo gripo epidemijos skirtingose šalyse (Švedija, Norvegija, JAV) gimstamumas sugrįžo ar net pranoko iki krizės buvusį lygį prabėgus vieniems–penkeriems metams (Mamelund 2004; Chandra et al. 2018; Stone 2020). Tiesa, diskutuojama, ar gimstamumo atsigavimas buvo paskatintas tik pasibaigusios pandemijos, ar buvo ir I pasaulinio karo pasekmė, ar abiejų veiksnių suminis rezultatas (Aassve et al. 2021).

Perteklinį mirtingumą sukeliančių įvykių neigiamas poveikis gimstamumui aiškinamas įvertinant keletą veiksnių. Pirma, dėl epidemijų auga mirtingumas, kuris, priklausomai nuo epidemijos tipo, gali skatinti reproduktyvaus amžiaus žmonių mirtingumą (Aassve et al. 2020; Carballo, Corina 2020). Antra, tiek dėl biologinių, tiek ir dėl institucinių veiksnių (sutrikusių medicinos paslaugų) išauga nėščiųjų, gimdyvių mirtingumas, gausėja negyvų naujagimių. Pavyzdžiui, ispaniškojo gripo epidemijos metu sumažėjęs medicinos paslaugų prieinamumas lėmė išaugusį persileidimų skaičių, kūdikių mirtingumą, lytinių ligų plitimą (Bloom-Feshbach et al. 2011). Trečia, pandemijų laikotarpiu, kurios paženklintos neapibrėžtumo ir netikrumo, žmonės atideda vaikų susilaukimą įvertindami ir sumažėjusias susilauktų vaikų išgyvenimo galimybes (Carballo, Corina 2020). Ketvirta, pandemijų ar kitų stichinių kataklizmų metu mažėja ir socialinių kontaktų, galimybių kurti poras.

Gimstamumo atsigavimas siejamas su psichologinio pobūdžio mechanizmais (Aassve et al. 2020; Stone 2020). Pandemijos trauma, išgyventas egzistencinio nesaugumo jausmas motyvuoja žmones susilaukti vaikų. Nauji vaikai padeda prisitaikyti, sugrįžti į tai, kas suprantama kaip „normalus“ gyvenimas, be to, jie simboliškai kompensuoja praradimus, artimųjų, vaikų mirtis. Tai ypač pasireiškia tada, kai epidemijų nulemtas mirtingumas itin aukštas kūdikių ir vaikų grupėse (Stone 2020).

POST-COVID-19 PANDEMIJOS ERA: NUO KO PRIKLAUSYS GIMSTAMUMO ATSIGAVIMAS?

Nors remiantis istorine patirtimi demografinėje literatūroje sutinkama, kad gimstamumas turi tendenciją atsigausti, atsigavimo mastas priklauso nuo epidemijų pobūdžio, institucinių, kultūrinių, ekonominių veiksnių, iki epideminės gimstamumo trajektorijos. Gimstamumo raida pasibaigus COVID-19 nebus paveikta mirtingumo, kaip tai buvo paskutiniosios modernaus pasaulio pandemijos – ispaniškojo gripo atveju, kai mirtingumas buvo bendrai aukštesnis ir ypač paveikė jauno 15–34 metų, t. y. reproduktyvaus amžiaus žmones (Murray et al. 2006). Šiuo požiūriu ispaniškojo gripo epidemija skyrėsi nuo ankstesnių gripo epidemijų,

² Lauko darbus atliko UAB „Baltijos tyrimai“.

kurių metu mirtingumas išaugdavo vaikų ir vyresnio amžiaus grupėse (Aassve et al. 2020). COVID-19 perteklinis mirtingumas žymiai aukštesnis tarp vyresnio amžiaus žmonių (Goujon et al. 2021). Be to, post-COVID-19 epochos gimstamumui įtakos neturės ir dar vienas ankstesnių epidemijų atveju svarbus buvęs veiksnys – kūdikių ir vaikų mirtingumas, kuris skatino kompensacinį gimstamumą, nes šių grupių mirtingumas yra nykstamai mažas (Aassve et al. 2020).

Popandeminiu periodu gimstamumas išsivysčiusiose šalyse bus modeliuojamas lyčių lygybės šeimoje ir darbo rinkoje, ekonominio atsigavimo, socialinio kapitalo ir pasitikėjimo, o kiekviena iš šių sričių buvo / yra paveikta pandemijos (Carballo, Corina 2021; Voicu, Bădoi 2021). Kartu su šiais makrolygmens veiksniais kai kurie tyrėjai dar pažymi dirbtinio apvaisinimo paslaugų prieinamumo didinimą (Aassve et al. 2020).

Lyčių vaidmenys šeimoje. XX a. antroje pusėje moterų išsilavinimo lygio augimas, įsitraukimas į darbo rinką buvo vieni pagrindinių veiksnių, nulėmusių gimstamumo mažėjimą išsivysčiusiose šalyse. Išsilavinusioms ir dirbančioms moterims vaikų susilaukimas didino galimybių kaštus (*opportunity costs*), t. y. profesinių perspektyvų, pajamų, statuso praradimus, kurie atsiranda dėl iškritimo iš darbo rinkos. Moterys atidėjo vaikų susilaukimą, gimdė jų mažiau (Balbo et al. 2013). Tačiau dviejų dirbančiųjų – dviejų prižiūrinių šeimos modelis bei valstybės vykdoma ekstensyvi rūpybos institucinių paslaugų, lyčių lygybės darbo rinkoje politika lėmė aukštesnį bendrą gimstamumo lygį kai kuriose išsivysčiusiose šalyse, progresyvesnius gimstamumo rodiklius būtent dviejų dirbančiųjų, labiau egalitariškose šeimose (Esping-Andresen, Billari 2015; Goldcheider et al. 2015).

Pandemija metė iššūkį šeimos ir darbo pareigų organizavimui. Darbas iš namų, dėl karantinų uždarytos mokyklos ir vaikų priežiūros įstaigos sugrąžino vaikų rūpybos darbą į šeimas. Pandemijos pradžioje prognozuota, kad COVID-19 sukels ir „patriarchalinę pandemiją“ (Chemaly 2020). Moterys, kurios ir iki pandemijos atlikdavo didžiąją dalį vaikų priežiūros ir namų ūkio darbų, bus dar labiau jais apkrautos karantino sąlygomis, o pandemijai pasibaigus padėtis nepasikeis. Išaugęs moterų neapmokamo darbo namuose krūvis didins galimybių kaštus, susijusius su vaikų susilaukimu, tad gimstamumas turėtų mažėti.

Nors tokia samprotavimų eiga atrodo įtikinama, vis dėlto kol kas patikimų duomenų dėl patriarchalaus posūkio nėra. Pavienės studijos atskleidžia heterogenišką šeimų atsaką į pandemijos šoką sprendžiant vaikų priežiūros ir namų ūkio darbų klausimus (Hank, Steinbach 2021). Moterys kaip ir iki pandemijos prisiėmė daugiau atsakomybės už vaikus ir namus, tačiau vyrų indėlis irgi išaugo (Hand et al. 2020; Calson et al. 2020; Hank, Steinbach 2021). Vis dėlto vyrų įsitraukimas yra reikšmingai priklausomas nuo profesinių įsipareigojimų liekančio laiko, o moterų – ne (Hank, Steinbach 2021).

Šeimose nusistovintys darbų pasiskirstymo modeliai nėra nulemti tik individualių preferencijų. Svarbus ir institucinis kontekstas, politinis diskursas ir kultūrinis klimatas. Vaiko priežiūros paslaugos, politikos ideologinė ir praktinė dedikacija dviejų dirbančiųjų – dviejų prižiūrinių šeimos modeliui galėtų tapti gimstamumo atsigavimo postūmiu. Reikšmingi ir visuomenės orientyrai. Antisocialinės lyties (*anti-gender*) mobilizacija, kuri reiškiasi diskursyviniai ir visuomenės lygmenimis ne tik kai kuriose Vidurio Europos šalyse, bet ir kituose Europos regionuose (Patternote, Kuhar 2017) gali paskatinti lyčių lygybės regresą ar stagnaciją, taip pat paveikti ir gimstamumo ateitį.

Lyčių padėtis darbo rinkoje. Dėl COVID-19 pandemijos moterų padėtis darbo rinkoje pablogėjo labiau nei vyrų; ypač jaunų, žemesnio išsilavinimo moterų (EIGE 2021). Moterų užimtumas sumažėjo sektoriuose, kurie buvo labiausiai feminizuoti ir drastiškiausiai nukentėjo

nuo karantino ribojimų (pardavimai, viešbučiai, kitos paslaugos ir pan.). Tai turi ne tik tiesioginių ekonominių pasekmių – individualių ir šeimos pajamų netekimą, išaugantį pažeidžiamumą, barjerus grįžti į darbo rinką, bet ir skatina moters – namų šeimininkės vaidmens šeimoje įsitvirtinimą. Be to, ilgalaikiai ar pasikartojantys bedarbystės periodai lemia vaikų susilaukimo atidėjimą ar visišką tėvystės atsisakymą. Tai būdinga tiek moterims, tiek ir vyrams (Miettinen, Jalovaara 2021).

Ekonominis neužtikrintumas. Pandemija lėmė šeimų ekonominius praradimus ir padidino bendrą neužtikrintumą dėl ateities perspektyvų, susijusių su būstu, profesine karjera, pajamomis. Šiuolaikinėse visuomenėse ekonomikos ir gimstamumo ryšys yra procikliškas. Ekonominės krizės sukuria daug neapibrėžtumo ir skatina žmones atidėti su ilgalaikiais šeiminio gyvenimo išpareigojimais susijusius sprendimus (Vignoli et al. 2020). Dar iki pandemijos kai kuriose šalyse gimstamumas nebuvo atsigavęs po 2008–2009 m. ekonominės ir finansinės krizės (Comolli 2017; Matysiak et al. 2018). COVID-19 pandemija gali multiplikuoti neužtikrintumą ir paveikti net keletą jaunų kohortų, kurios priauga aktyvų šeimos kūrimo ir reprodukcinį amžių (gimusiai 1985–1999). Užsitęsęs neužtikrintumas, gimdantis miglotas užimtumo, pajamų, profesines perspektyvas, apsunkinantis būsto įsigijimą turi įtakos gimstamumo stagnacijai arba ir tolesniam jo mažėjimui.

Socialinis kapitalas, pasitikėjimas. Pandemijos turi poveikį visuomenės socialiam audiniui – jos mažina socialinį kapitalą ir socialinį pasitikėjimą (Aassve et al. 2021). Socialinių santykių apribojimas dėl baimės užsikrėsti veda prie socialinių ryšių silpnėjimo. Per pandemijas bendras pasitikėjimas kitais mažėja, nes kiekvienas gali būti suvokiamas kaip grėsmė asmeninei sveikatai.

Ikipandeminiai demografiniai gimstamumo ir bendro pasitikėjimo kitais tyrimai rodo, kad išaugusio neapibrėžtumo po 2008 m. finansų krizės periodu aukštesnis pasitikėjimas kitais buvo teigiamai susijęs su gimstamumu (Aassve et al. 2016; Aassve et al. 2021). Bendras pasitikėjimas veikia kaip rizikos suvokimą moduluojantis veiksnys. Žmonės su aukštesniu bendru pasitikėjimu socialinio, ekonominio pobūdžio grėsmes suvokia nuosaikiau ir nėra linkę atidėti ar atsisakyti savo reprodukcinį sprendimų, net jei bendras neapibrėžtumas yra didelis (Aassve et al. 2016). Tikėtina, kad šis mechanizmas veiks ir gimstamumo atsigavimą postpandeminiu periodu.

Bendro pasitikėjimo kitais atkūrimui iššūkį gali mesti stiprėjantis nacionalizmas ir autoritarizmo ženklai, kurie įvairiose šalyse skirtingai stebėti dar iki pandemijos kaip atsakas į 2008 m. finansų krizę (Bieber 2020). COVID-19 pandemijos sukeltos sveikatos krizės suvaldymas (bent jau pirmosios bangos) liudijo nacionalinės valstybės, centralizavimo stiprėjimo tendencijas. Ateityje jas gali sustiprinti ir visuomenės nuotaikos postpandeminėje eroje, nes kolektyviai išgyventi egzistencinio nesaugumo įvykiai skatina visuomenės polinkį į autoritarizmą (Inglehart 2018). Be to, autoritarinių polinkių turinčios politinės jėgos gali sustiprinti represyvias politikas, pasinaudodamos pandemijos ar jos pasekmių likvidavimo priedanga (Bieber 2020).

Pagalbinio apvaisinimo politika. A. Aassve ir kt. (2020) kaip dar vieną veiksnį, kuris gali turėti įtakos gimstamumo atsigavimui, išskiria ir pagalbinio apvaisinimo politiką. Vyresnis pirmojo vaiko susilaukimo amžius dar iki pandemijos lėmė augantį pagalbinio apvaisinimo paslaugų poreikį. Jį dar labiau gali išauginti ir dėl pandemijos atidėti sprendimai susilaukti vaikų. Be to, mokslininkai kelia klausimus apie COVID-19 viruso pasekmes vyrų vaisingumui (Dutta, Sengupta 2021).

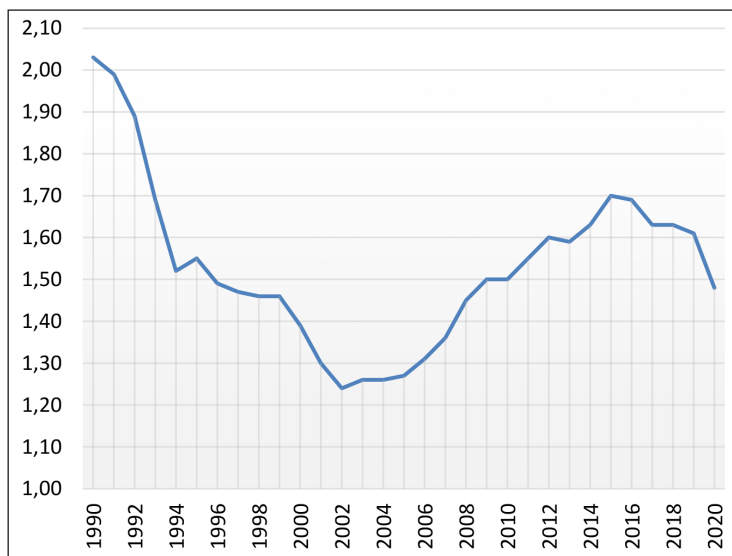
LIETUVOS GIMSTAMUMO TENDENCIJOS COVID-19 PANDEMIJOS KONTEKSTE

Patikimų ir išsamių duomenų apie pandemijos poveikį gimstamumui, šeimos demografijai tenka laukti ateityje. Vis dėlto naujausia prieinama informacija leidžia preliminariai vertinti pandemijos poveikį gimstamumui. Šioje straipsnio dalyje remiantis 2020 m. demografinė gimstamumo statistika analizuojamos makrolygmens tendencijos, o remiantis naujausios sociologinės apklausos rezultatais aptariami subjektyvūs ketinimų susilaukti vaikų pandemijos kontekste vertinimai.

Suminis gimstamumo rodiklis (SGR) 2020 m. reikšmingai sumažėjo. Jis krito nuo 1,61 reikšmės 2019 m. iki 1,48 (1 pav.). Lyginant su 2019 m. SGR sumažėjo beveik 8 %. Reikia pažymėti, kad pirmieji pandeminių metų pratęsia ketverius metus besireiškiančią gimstamumo mažėjimo tendenciją, kuri startavo po 2015–2016 m. gimstamumo piko (SGR buvo atitinkamai 1,7–1,69). Paskutiniaisiais ikipandeminiais metais mažėjimas buvo nuosaikus, nes SGR mažėjo 3–5 % kiekvienais metais (2017–2019). Bendrai, 2020 m. SGR grąžina mus į santykinai žemą gimstamumo lygį, kuris buvo būdingas 1990-ųjų antrai pusei ir šio amžiaus pirmojo dešimtmečio pradžiai.

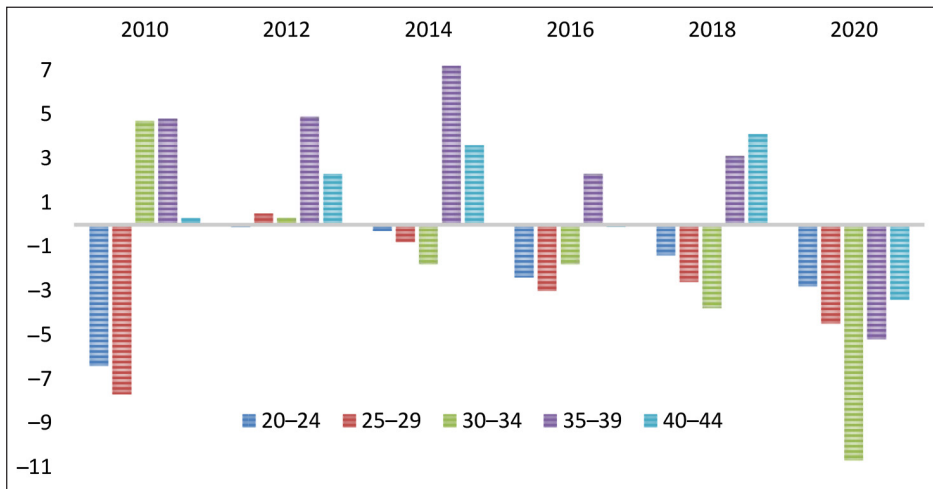
Pirmųjų pandeminių metų demografinėje gimstamumo statistikoje COVID-19 efektas dar galimai neatsispindi. 2020 m. pagimdžiusios vaikus motinos turėjo pastoti arba iki pandemijos pradžios, arba pirmąjį metų ketvirtį (taip pat antrąjį, jei skaičiuosime ir neišnešiotus gimusiuosius), o šis 2020 m. periodas šiek tiek persidengia tik su pirmąja pandemijos banga. Ji Lietuvoje nebuvo stipri sergamumo ir mirtingumo požiūriu, bet pasižymėjo dideliais socialiniais ir ekonominiais suvaržymais. Be to, kaip jau buvo aptarta, gimstamumo kritimas fiksuojamas su „atidėjimu“. Tikėtina, pandemijos efektas pasirodys tik 2021 m. ar vėliau, bet atsižvelgiant į tai, kad 2020 m. SGR rodiklis jau buvo žemas, prognozuotinos nepalankios rodiklio reikšmės.

Tikslinga gimstamumo tendencijas įvertinti atsižvelgiant į motinų amžių. 2 pav. vaizduoja su motinų amžiumi susieto bendrojo gimstamumo rodiklio pokyčius. Bendrasis gimstamumo

1 pav. Suminis gimstamumo rodiklis 1990–2020 m., Lietuva

Šaltinis: Statistikos departamento duomenų bazė, 2021.

Šaltinis: Statistikos departamento duomenų bazė, 2021, parengta autorės.

2 pav. Su amžiumi susieto bendrojo gimstamumo rodiklio skirtumas pagal amžiaus grupes (einamųjų ir vienas metais ankstesnių metų rodiklių skirtumas)

rodiklis (BGS) nurodo gimusiųjų skaičių 1 000 moterų, o su amžiumi susietas BGS pateikia gimusiųjų skaičių 1 000 atitinkamos amžiaus grupės moterų. 2020 m. BGS mažėjo visose moterų amžiaus grupėse, tačiau labiausiai – 30–34 metų, čia mažėjimas siekė net –10,7 rodiklio reikšmės, palyginti su 2019 metais. Kitų amžiaus grupių moterų susilauktų vaikų skaičius taip pat mažėjo, tačiau ne taip stipriai (25–29 m. grupėje sumažėjo 4,5, 35–39 m. – 5,2). Netgi reprodukcinį amžių baigiančioje 40–44 metų grupėje BGS irgi mažėjo. Jei 2020 m. rezultatus vertinsime per dešimtmetį, pastebėsime, kad ankstesniais metais BGS augo 35–44 metų amžiaus grupėje, o jaunesnėse mažėjo arba nekito. Tai iš esmės atspindi augantį tiek pirmojo, tiek ir paskesnių vaikų susilaukimo amžių.

Planuojant vaikų gimimą svarbus yra šeimos kontekstas. Lietuvoje santuoka išlieka vaikų susilaukimo prielaida (Dirsytė, Maslauskaitė 2020). Suminis pirmųjų santuokų rodiklis (SPSR) 2020 m. krito iki 0,68, o beveik visą dešimtmetį iki tol, t. y. nuo 2011 m. su nedideliu amplitudė svyravo apie 0,8–0,9 (Statistikos departamento... 2021). Panašus kaip 2020 m. jis buvo 2009 m., kai matomas trumpalaikis finansinės ir ekonominės krizės poveikis. SPSR nuosmukius, kurie atspindi reakciją į ekonominę, sveikatos krizę reikėtų sieti su išaugusiu išoriniu neapibrėžtumu, kuriam esant žmonės linkę atidėti ilgalaikių šeiminių įsipareigojimų prisiėmimą (Vignoli et al. 2020).

Vertinant gimstamumą svarbūs ir subjektyvūs ketinimai dėl vaikų susilaukimo. Apklausos rezultatai rodo, kad 24,5 % 1985–1989 m. kohortos respondentų, kurie per artimiausius trejus metus planuoja susilaukti vaikų, dėl COVID-19 atidėjo ketinimus ateičiai, 12,4 % buvo neapsisprendę, o 63,1 % teigė, kad ketinimai nebuvo paveikti pandemijos.³ Žemesnio

³ Apklausos anketoje nagrinėjamo klausimo formuluotė buvo – „Ar dėl COVID-19 pandemijos keitėsi jūsų ketinimai susilaukti vaikų?“, o atsakymų variantai: „taip, atidėjome ateičiai“, „ne, nesikeitė“, „sunku pasakyti“. Į klausimą atsakė 274 respondentai.

išsilavinimo respondentai, taip pat dėl COVID-19 susidūrę su pablogėjusia finansine padėtimi asmenys dažniau nurodo, kad sprendimą dėl vaikų atidėjo ateičiai (lentelė). Jei turinčių universitetinį išsilavinimą ir atidėjusių ketinimus buvo 17,5 %, tai su koleginiu išsilavinimu – 31,9 %. Tarp tų, kurių finansinė padėtis pagerėjo, atidėjimų nėra, o tarp tų, kurių pablogėjo, – 36,6 %. Pažymėtina, kad dėl COVID-19 išaugęs vaikų priežiūros krūvis taip pat turi įtakos ketinimams susilaukti vaikų. Krūvį kaip nepakitusių vertinančių gretose ketinimus atidėjo tik 13,8 %, o vertinančių, kad jiems ar partneriui krūvis išaugo, – net keletą kartų daugiau (atitinkamai 33,3 ir 53,6 %).

Lentelė. COVID-19 poveikio ketinimams susilaukti vaikų vertinimai pagal išsilavinimą, finansinės padėties ir vaikų priežiūros darbų pokyčių vertinimą, %

	Išsilavinimas			Finansinės padėties dėl COVID-19 vertinimas			Vaikų priežiūros darbų pasidalijimo pokyčiai dėl COVID-19		
	Universitetas	Kolegija	Vidurinis, profesinis ar žemesnis	Pagerėjo	Liko tokia pati	Pablogėjo	Krūvis išaugo respondentui	Krūvis išaugo partneriui	Nesikeitė
Atidėjome ateičiai	17,5	31,9	25,7	0	20,2	36,6	33,3	53,6	13,8
Ketinimai nesikeitė	74,2	52,8	60,0	75	69,4	47,6	58,3	39,3	78,2
Sunku pasakyti	8,2	15,3	14,3	25	10,4	15,9	8,3	7,1	8
Iš viso	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Šaltinis: Šeimų ir nelygybių tyrimas, 2021.

IŠVADOS

COVID-19 pandemija, kaip ir ankstesnės, turės poveikį gimstamumui, tikėtina, teks išgyventi nuosmukį ir atsigavimą. Jo pobūdis bus nulemtas socialinių ir ekonominių veiksnių. Lyčių vaidmenys šeimoje ir lyčių lygybė užimtumo sferoje, ekonomikos raida, socialinis kapitalas ir socialinis pasitikėjimas, kuriuos sutrikdė pandemijos institucinės ir kasdienybės adaptacijos, turės įtakos gimstamumui po COVID-19 pandemijos periodo. Viešosios politikos požiūriu Lietuvai kartu su ekonomiais aktualūs tampa būtent lyčių ir socialinio pasitikėjimo klausimai, ypač atsižvelgiant į etninio nacionalizmo sentimentus politiniame lauke, jiems randant atramas visuomenėje, o į politinį diskursą įtraukiant lyčių bei šeimos temas tokiu būdu, kuris oponuoja egalitariškam ir šeimos įvairovės modeliui.

Lietuvos 2020 m. gimstamumo rodikliai mažėjo visose moterų amžiaus grupėse. Sunku įvardyti, kiek tai lėmė ankstesnės tendencijos inercija, o kiek pirmieji pandemijos ženklai. Bet kuriuo atveju, 2020 m. kritimas atves prie dar didesnio gimstamumo rodiklių mažėjimo vėlesniais pandeminiais metais. Ne optimistinė gimstamumo ateitis atsispindi ir subjektyviuose ketinimuose susilaukti vaikų. Net ketvirtadalis 1985–1989 m. gimimo kohortos dėl COVID-19 juos nukėlė ateičiai. Pandemijos paveikta šeimų ekonominė gerovė ir lyčių vaidmenų sritis turi įtakos sprendimams susilaukti vaikų.

Literatūra

1. Aassve, A.; Alfani, G.; Gandolfi, F.; Le Moglie, M. 2021. 'Epidemics and Trust: The Case of the Spanish Flu', *Health Economics* 30(4): 840–857.
2. Aassve, A.; Le Moglie, M.; Mencarini, L. 2021. 'Trust and Fertility in Uncertain Times', *Population Studies* 75(1): 19–36.
3. Aassve, A.; Cavalli, N.; Mencarini, L.; Plach, S.; Bacci, M. L. 2020. 'The COVID-19 Pandemic and Human Fertility', *Science* 369(6502): 370–371.
4. Aassve, A.; Billari, F. C.; Pessin, L. 2016. 'Trust and Fertility Dynamics', *Social Forces* 95(2): 663–692.
5. Balbo, N.; Billari, F. C.; Mills, M. 2013. 'Fertility in Advanced Societies: A Review of Research', *European Journal of Population/Revue Européenne de Démographie* 29(1): 1–13.
6. Bieber, F. 2020. 'Global Nationalism in Times of the COVID-19 Pandemic', *Nationalities Papers*: 1–13.
7. Bloom-Feshbach, K.; Simonsen, L.; Viboud, C.; Mølbak, K.; Miller, M. A.; Gottfredsson, M.; Andreassen, V. 2011. 'Natality Decline and Miscarriages Associated with the 1918 Influenza Pandemic: The Scandinavian and United States Experiences', *Journal of Infectious Diseases* 204(8): 1157–1164.
8. Carballo, A.; Corina, M. *The COVID-19 Pandemic and Fertility Trends*. Prieiga per internetą: <https://ssrn.com/abstract=3707431> (žiūrėta 2021-08-11).
9. Carlson, D. L.; Petts, R.; Pepin, J. R. 2020. 'US Couples' Divisions of Housework and Childcare During COVID-19 Pandemic', *SocAirXiv* 6.
10. Chandra, S.; Christensen, J.; Mamelund, S. E.; Paneth, N. 2018. 'Short-term Birth Sequelae of the 1918–1920 Influenza Pandemic in the United States: State-level Analysis', *American Journal of Epidemiology* 187(12): 2585–2595.
11. Chemaly, S. 2020. 'Coronavirus Could Hurt Women the Most. Here's How to Prevent a Patriarchal Pandemic'. *NBC News* 11. Prieiga per internetą: <https://www.nbcnews.com/think/opinion/coronavirus-could-hurt-women-most-here-s-how-prevent-patriarchal-ncna1186581> (žiūrėta 2021-08-11).
12. Comolli, C. L. 2017. 'The Fertility Response to the Great Recession in Europe and the United States: Structural Economic Conditions and Perceived Economic Uncertainty', *Demographic Research* 36: 1549–1600.
13. Dirsytė, I.; Maslauskaitė, A. 2020. „Šeimio gyvenimo kelio trajektorijos: sekų analizės rezultatai“, *Filosofija. Sociologija* 31(2): 139–147.
14. Dutta, S.; Sengupta, P. 2021. 'SARS-CoV-2 and Male Infertility: Possible Multifaceted Pathology', *Reproductive Sciences* 28(1): 23–26.
15. EIGE. 2021. *Gender Equality and the Socio-economic Impact of the COVID-19 Pandemic*. Prieiga per internetą: <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-and-socio-economic-impact-covid-19-pandemic> (žiūrėta 2021-08-03).
16. Esping-Andersen, G.; Billari, F. C. 2015. 'Re-theorizing Family Demographics', *Population and Development Review* 41(1): 1–31.
17. Goldscheider, F.; Bernhardt, E.; Lappegård, T. 2015. 'The Gender Revolution: A Framework for Understanding Changing Family and Demographic Behavior', *Population and Development Review* 41(2): 207–239.
18. Goujon, A.; Natale, F.; Ghio, D.; Conte, A. 2021. 'Demographic and Territorial Characteristics of COVID-19 Cases and Excess Mortality in the European Union During the First Wave', *Journal of Population Research*.
19. Hand, K.; Baxter, J.; Carroll, M.; Budinski, M. 2020. *Families in Australia Survey: Life During COVID-19. Report No. 1: Early Findings*. Melbourne, VIC: Australian Institute of Family Studies.
20. Hank, K.; Steinbach, A. 2021. 'The Virus Changed Everything, Didn't It? Couples' Division of Housework and Childcare Before and During the Corona Crisis', *Journal of Family Research* 33(1): 99–114.
21. Inglehart, R. 2018. *Cultural Evolution: People's Motivations are Changing, and Reshaping the World*. Cambridge University Press.
22. Mamelund, S. E. 2004. 'Can the Spanish Influenza Pandemic of 1918 Explain the Baby Boom of 1920 in Neutral Norway?', *Population* 59(2): 229–260.
23. Marteleto, L. J.; Guedes, G.; Coutinho, R. Z.; Weitzman, A. 2020. 'Live Births and Fertility amid the Zika Epidemic in Brazil', *Demography* 57(3): 843–872.
24. Matysiak, A.; Sobotka, T.; Vignoli, D. 2021. 'The Great Recession and Fertility in Europe: A Sub-National Analysis', *European Journal of Population* 37(1): 29–64.

25. Miettinen, A.; Jalovaara, M. 2020. 'Unemployment Delays First Birth but not for All. Life Stage and Educational Differences in the Effects of Employment Uncertainty on First Births', *Advances in Life Course Research* 43: 100320.
26. Murray, C. J.; Lopez, A. D.; Chin, B.; Feehan, D.; Hill, K. H. 2006. 'Estimation of Potential Global Pandemic Influenza Mortality on the Basis of Vital Registry Data from the 1918–20 Pandemic: A Quantitative Analysis', *The Lancet* 368(9554): 2211–2218.
27. Patternotte, D.; Kuhar, R. 2017. 'Gender Ideology in Movement: An Introduction' in *Anti-gender Campaigns in Europe: Mobilizing Against Equality*, eds. R. Kuhar and D. Paternotte. Rowman & Littlefield, 1–23.
28. Stankūnienė, V.; Baublytė, M. 2016. „Lietuvos demografinė situacija: kokios galimybės demografiškai atgimti“, iš *Demografija visiems [elektroninis išteklius]: informacinis biuletenis*. Nr. 3. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Demografinių tyrimų centras.
29. *Statistikos departamento duomenų bazė*. 2021. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize/> (žiūrėta 2021-08-06).
30. Stone, L. 2020. *Will Coronavirus Spike the Births? Institute for Family Studies*. Prieiga per internetą: <https://ifstudies.org/blog/number-3-in-2020-will-the-coronavirus-spike-births> (žiūrėta 2021-07-30).
31. Vignoli, D.; Bazzani, G.; Guetto, R.; Minello, A.; Pirani, E. 2020. 'Uncertainty and Narratives of the Future: A Theoretical Framework for Contemporary Fertility', in *Analyzing Contemporary Fertility*. Cham: Springer, 25–47.
32. Voicu, M.; Bădoi, D. 2021. 'Fertility and the COVID-19 Crisis: Do Gender Roles Really Matter?', *European Societies* 23(1): 199–214.

AUŠRA MASLAUSKAITĖ

COVID-19 Pandemic and Fertility: What to Expect in the Future?

Summary

COVID-19 pandemic has impact on many aspects of social life. The paper discusses the potential effect of the pandemic on fertility. It is based on the theoretical analysis of the impact of the past pandemic of modern world (Spanish flu) on the fertility and potential mechanisms which will be at play in the post-COVID-19 pandemic fertility trajectory. The paper also overviews the most recent demographic fertility and family statistics, which show that fertility and marriage rates decreased in Lithuania significantly during the first year of the pandemic. The survey results from 2021 reveal that fertility intentions in the cohort 1985–89 were delayed by approximately 25%. It is concluded that fertility will be mostly affected by the way the state and society will solve the issues related to gender roles in the family, gender equality in labour market, social capital and trust, all of which had been challenged by the pandemic.

Keywords: fertility, fertility intentions, COVID-19 pandemics, population policy, Lithuania